

E. O peněžích, o měně a o peněžitých cenách.

[34. Peníze jakožto nástroj lidského hmotného společenství organisovaného podniky a veřejnými mocemi. — 35. Vývoj peněžitého oběhu. Vzájemné poměry peněžitých soustav (zvláště zlatých a stříbrných měn). — 36. Měna a měnné poměry v různých zemích světa. — 37. Ceny peněžité. Sociální dosah proměnlivé kupní síly peněz, zvláště měn papírových. — 38. Složitost peněžitého problému cenového. Kalkulace cen. Příčiny drahoty.]

34. Peníze jakožto nástroj lidského hmotného společenství organisovaného podniky a veřejnými mocemi.

Světové společenství k ukojování hmotných potřeb lidských, jak je připravila soustava podniků soukromých i veřejných, lze udržovati jen nesčetnými výměnami všelikého zboží a nejrůznějších výkonů a služeb. Jak podnikatelé, když plní svůj společenský úkol (ukojovati cizí potřeby) tak i veřejná hospodářství při svém všestranném zasahování do hmotných poměrů svých příslušníků, potřebují stále nesčetných *cizích* statků a používají přerozmanitých *cizích* výkonů, které *navzájem přímo* buď vůbec se směnit nedají, nebo jichž přímé výměny by jen těžko byly možné.

Přímé směny statků nebo služeb utkávaly by se dnes jistě již s nepřekonatelnými překážkami. Jednotlivé statky nebo lidské služby jsou jednak nedílné jednak jsou navzájem nesměrné (incommensurables). Nelze skoro nikdy určité množství potřebovaných úkojů vyrovnávati nabízeným zrovna zbožím nebo poskytnutím jisté vlastní služby. Lidé tedy byli už odjakživa nuceni hledati pro různé vyměňované hodnoty (statky nebo služby) společnou míru, kterou by se navzájem nejrůznější věci a nejrozličnější služby a lidské výkony lehce a poměrně spravedlivě daly napřed změřiti a pak směňovati.

Tato míra musí býti ovšem *obecně* (společensky) *uznávána* i při tom dosti *citlivá*, aby jednotlivé úkojné prostředky (statky nebo služby) navzájem spolehlivě ocenila. Takovou *uznanou hodnotnou společenskou mírou* směňovaných úkojných prostředků jsou *peněžité ceny* a *peníze*. Peníze vystihují s *dostatečnou přesností* vzájemné rozdíly při směňování úkojných prostředků — či, jak se obecně říká, rozdíly směňovaných hodnot, — jelikož lze jimi udati také hodnoty (ceny) velmi nepatrné a při tom každému hned pochopitelné i běžné. *V tom smyslu* dále lze říci, že peníze jsou nejen mírou hodnot, nýbrž že *samy jsou hodnotami*, t. j. že buď *podle sociálně uznaných a upevně-*

ných skutečností nebo na základě sociálních (veřejných) ustanovení směňují, zastupují nebo nahrazují všeliké úkoje jiné. Peníze postupným vývojem staly se *universálním měnidlem* a jakožto *hmotný úkojný prostředek k nabývání všelikých jiných úkojů* jsou *buď universálním statkem* nebo jsou *pojmově mírou hodnot společenských (cen)*, když je nutno navzájem měřiti *důchody a jmění jednotlivých hospodářství.*^{*)}

Ceny peněžité, vlastně *rozdíly* jejich docílené při *výměnách* nabízených a poptávaných statků a lidských služeb, — jsou základem podnikatelským ziskům. Zisky ty povzbuzují podnikatele, aby ve vzájemné soutěži obstarávaly *ukojování* cizích potřeb. Tím peněžité ceny a v důsledcích toho *samy peníze* jako míra i jako *ekvivalent* (směnou, zastoupením nebo náhradou) *všelikých hodnot* (statků i služeb) staly se *nejdůležitějším nástrojem a základní institucí (zařízením)* pro vzájemné (národohospodářské) *ukojování* lidských potřeb. *Penězi teprve* bylo lze při směňování přesněji a dokonaleji vyvažovati všeliké statky i výkony lidské. *Penězi teprve podnikatelská organisace spolu s veřejnou mocí* (se všelikými hospodářstvími veřejnými) staly se úplně a dokonale *způsobitelnými*, aby splnily svůj společenský úkol vzájemného *ukojování* vlastních i cizích potřeb (jak hmotných tak i nehmotných).

Peníze jsou takto podle svého *sociálního určení*:

1. *Všeobecným měnidlem* všelikého zboží a nejrozmanitějších výkonů lidských, takže navzájem rozmanité úkoje dají se ve všech (i nejmenších) množstvích (kvantitách) zastupovati a směňovati.

Následkem toho se staly však peníze dále:

2. *Všeobecným měřítkem hodnot*, a to zvláště *citlivým*.

3. *Postupným dějinným vývojem* peníze staly se *nanejvýš důležitým a účinným výronem veřejné moci* upravujícím výšku společenských hodnot (ceny) pro velmi různé úkoje. Státními (nebo říšským) penězi určují se totiž: *a) ceny kolektivně obstarávaných úkojů* (statků a služeb dodávaných různými veřejnými hospodářstvími) jakož i *úhrady jejich* — (bývají totiž v penězích vyměřovány daně, poplatky i jiné veřejné platy a povinnosti), *b) jsou jimi napořád stanoveny důchody veřejných zřízenců*, *c) penězi se přisuzuje náhrada věcí zaniklých* (na př. soudními nálezy nebo jinými projevy moci veřejné), *d) bývá v nich vyměřováno zákonitě zadostiučinění, totiž náhrada škod a ušlých zisků*, *e) platí se jimi pokuty za nedovolené nebo trestné činy*, *f) bývají stále častěji veřejnou mocí určovány peněžité ceny pro směny soukromé* nebo *ustanovují se pevné ceny jistých podnikatelských služeb* (tarify veřejně schválené, úřední maximální ceny, minimální mzdy, soudní odhady a jiné úředně vyšetřené nebo stanovené ceny atd.); podobné určování peněžitých cen veřejnými

^{*)} *Názvu hodnoty používá se tu pouze ve vztazích společenských, tak jak se obrají v ceně. Nemluví se tu naprosto o hodnotách individuálních, totiž jaký některý úkojný prostředek má význam pro jednotlivé hospodářství. O tyto individuální hodnoty národní hospodářství vůbec nemá zájmu. Je jisté arci, že láž suma peněz má pro každého jednotlivce jiný význam (čili jinou individuální hodnotu), na př. 10 dolarů má pro důchod 1000 dolarů mnohem větší význam nežli pro důchod 100.000 dolarů. O takové hodnotě není tu však vůbec řeči, ale není to nijakým nedostatkem, jelikož není individuální hodnota pojmem národohospodářským, nýbrž pouze soukromohospodářským.*

mocemi děje se ve stále větším rozsahu a nabývá vždy většího významu, g) peněžitě se vyplácejí *ceny za vyplastněné nebo rekvirované věci, h) v zákonných peněžích se musí plniti všeliké soukromé úmluvy, dluhy a jiné závazky, pokud není výslovně oymíněno plnění jiným způsobem* — (a to ještě mnohé takové výhrady zákon někdy zneuznává, na př. za války). — Toto poslední zasahování veřejné moci i do úmluv soukromých má zvláště veliký dosah a stále se rozmáhá.

4. Peněžitými cenami následkem již vyložených jejich úkolů (funkcí) měří se pak *všeliké důchody* jak individuální tak kolektivní jakož i *jmění*; naopak arci důchody (a jejich rozdělení) mají nepopíratelný a rozsáhlý vliv na dosah cen peněžitých.*)

5. Následkem vyložených funkcí jsou *peníze všeobecně uznávaným statkem*, který se stal všem lidem nejpochoptitelnějším a nejdůležitějším.

6. Peníze jsou určeny *k plnění závazků úvěrních* (k vystižení důchodů kapitálových, pohledávek atd.) a předvádějí tak hodnoty přítomné do budoucnosti a naopak hodnoty budoucí směňují za přítomné (diskontováním).

7. Penězi se nejsnadněji předvádějí *hodnoty z místa na místo*, pokud se nejedná o plnění určitými individuálními hodnotami, když se totiž hodnoty mohou zastoupiti (hodnoty těžko přenosné se peněžitě oční a za jich cenu na jiném místě opatří se hodnota téhož nebo podobného druhu — zboží zastupitelné).

8. Konečně penězi mohou býti také *hodnoty poměrně dosti bezpečně uschovány pro budoucnost*. K tomu se pro delší doby hodí především *materiálně hodnotné peníze* (peníze z drahých kovů nebo drahé kovy samy jako peněžitá látka); na kratší doby jsou k tomu vhodné také jiné peníze *notální* (papírové i jiné s neúplnou materiální hodnotou). [Takového druhu je thesaurování drahých kovů za dob nejistoty na př. při velkých proměnách a nestálosti notálních druhů peněžitých nebo v nebezpečných dobách. Podobné je uschovávání drahých kovů v bankách cedulových pro krytí peněz notálních].**)

Z těchto všelikých rozmanitých funkcí peněžitých časovým vývojem ke zvláštní důležitosti dospěla *funkce platební* [pod číslem 3. vyčtená] — která již *sama o sobě je způsobila pojišťovati z valné části také ostatní funkce*. Z národohospodářských funkcí pak jest nejdůležitější vlastnost peněz, že jimi se určují a počítají nyní všechny důchody.

Veřejné moci (hlávně stát nebo říše), tím že určily jisté věci, — třeba i bez vlastní (hmotně založené) statkové povahy jako prostě

*) Vliv ten přeceňuje R. Liefmann: „Geld und Gold“, jelikož podle něho jediné důchody působí na ceny, výhradně je určuje. [Také v jiných jeho spisech: „Kapital und Kapitalismus“ 1917, Konkurrenz und Monopolltheorie“ 1915 a „die Entstehung des Preises aus subjektiven Wertschätzungen“ 1912 jsou podobné theorie obsaženy]. Pravdou je však, že důchody s cenami (i jich vzájemné velikosti) jsou funkcionálně spolu spjaty; důchody jsou však spíše od cen odvisly než naopak ceny od důchodů, arci zpětné působení důchodů na ceny také je nesporné. Liefmannovy theorie také jinými směry jsou upřílišené a nesprávné.

***) Pro kratší doby za ustálených poměrů se uchovávají hodnoty také v nekovových peněžích dosti dobře, na př. v depozitech u soudů nebo kaucech, v safech bank atd.

projevy svých příkazů (peníze papírové a notální vůbec) — k jakémukoli peněžitému plnění, pojistily těmto svým penězům zároveň s propůjčením platebních funkcí také jiné funkce podstatné. Platební schopností se udílí penězům: moc statkové povahy, moc směňovací, stanoví se jimi míra různých cen a tím se jimi určují i důchody, stávají se dále nástrojem k plnění úvěrních závazků. Veřejná hospodářství stanoví totiž ve svých penězích nejen všelike nesčetné dávky veřejné, nýbrž i na základě smluv a ujednání soukromých ve sporech z toho vzešlých, — (pokud spory ty vznášeny bývají na soudy nebo jinou veřejnou moc výkonnou), — rozhodují také o všelikém soukromém plnění v penězích státem ustanovených.

Tím nabyly veřejnou mocí ustanovené peníze větší účinnosti, nežli kdyby byly pouze dobrovolně smluveným nebo zvykem ustáleným měnidlem, měřítkem hodnot a úvěrním prostředkem. Veřejná hospodářství svým ohromným působením na všelike soukromé ukojování potřeb, svými vlastními rostoucími potřebami, svou mocnou exekutivou vymohla svým zákonitým penězům ve svém území všeobecný průchod, dodala jim zvláštní společenské váhy a pojistila jim nesporné, rychlé a určité uznání hodnoty (která ovšem může být nestálá a měnivá jako je měnivá i státní moc sama).

Peníze ustanovené státními (nebo říšskými) zákony za platidlo, používané současně při obchodech a směnách soukromých k výměně všelikeho zboží a k odměňování výkonů, *vžily se zvláště ve svých kvantitativních vztazích* do vědomí všech lidí. — Hodnoty (ceny) zákonnými penězi vyjadřované hned bývají každému běžné, daleko lépe nežli kterékoli jiné zboží nebo hmotné hodnoty sebe oblíbenější a vzácnější. Tím vynikla především ponaěhlu *čistě funkcionální povaha* peněz bez zvláštní statkové jiné způsobilosti a když peníze ty staly se všeobecnými a v území státním výhradně platily, mohly všechny důchody soukromé i veřejné pouze v nich býti udávány.

Za peníze by ovšem tlakem pouhých národohospodářských styků, — bez působení veřejných mocí, — mohlo vyniknouti a se udržeti a také se udržovalo *zboží všeobecně hledané*. Tak skutečně vznikly původní peníze mezinárodní platnosti. Dosud také *v mezinárodních stycích penězi* bývají v konečném vyrovnávání (vedle kompensací) *ony statky*, které lze *ovšude směniti* za kterékoli jiné statky nebo praestace. Mezinárodními penězi jsou tedy statky, které mají *všeobecně uznanou statkovou povahu* — (ovšem pokud nelze vzájemně směny a plnění navzájem vyvažovati čili kompensovati). —

Tato statková povaha peněz byla však pouze *dosavadním mezinárodním penězům nezbytným základem*. Uvnitř jednotlivých společenských celků (říší nebo států) bývají napořád *platidlem penize nemající statkové povahy*, které po případě nejsou ani v určitém nepochybném poměrném vztahu k jakémukoli zboží, nýbrž nabývají buď *platební funkce* mocnými *vlivy a příkazy* *moci veřejné* nebo se zároveň ustálily národohospodářsky tím, že v nich se čítají důchody a jmění všech hospodářství v určitém společenském celku. Jsou to tedy *peníze číře funkcionální*, které svou platební nebo směňovací způsobilostí dovedou zastati i ostatní funkce peněžité. —

Takovou vysloveně *pouze autoritativní platnost* mají především *nesměnitelné papírové peníze*, jejichž hodnota není založena na určitém zboží, nýbrž je odvislá pouze od *moci vetejného svazku*, který je k placení a k plnění určil. Nabyvací a směňovací platnost takových *autoritativních peněz* bude určována způsobem, jakým jistý stát platidel těch používá, po případě i zneužívá.

Stát totiž — jak už to bylo řečeno — má v moci přisvojit si svým veřejným vlivem jisté hodnoty (svrchovanosti berní, svými podniky, mocí vyvlastňovací i jinými způsoby nabyvacími). Kolik si těch hodnot stát podle své ústavy dovede osvojit, i kterak je zase použitím svých platidel dovede v oběh uvést nebo jinak vynaložit, tím vším bude určována platnost státních autoritativních („notálních“) peněz. Těmito vztahy mezi statky (a výkony), kterých veřejná hospodářství nabývají, a mezi konanými platy bude se řídit také platební moc i směnná hodnota papírových peněz nesměnitelných. Platební dosah těchto peněz rozšiřuje se však i na většinu směn soukromých, kdy říše nebo stát notální peníze prohlásily za *nucené platidlo*. Tedy tyto peníze stávají se všeobecným měnidlem, zároveň i měřítkem hodnot a určují se jimi důchody všude tam, kam působení říše nebo státu zasáhá. Poněvadž však státní moc bývá veličinou stále proměnlivou a používati se jí může velmi různým rozpětím, *bývá platební moc takových čistě autoritativních peněz dosti vratká i kolísavá, nejsou-li v určité spojitosti se statkovými hmotnými úkoi.*

Hmotným základem zvláště pro mezinárodní peníze bývají pevné vztahy k jistému množství drahých kovů (v novějších dobách prakticky skoro jen k určitému množství zlata). —

Stát svou hospodářskou, správní i veřejnou mocí přikl tedy *společenskou hodnotu* (cenu) také věcem o sobě *bezcevným*, když je prohlásil za platidlo. Papírové a jiné notální peníze společenskou mocí tak vytvořené povahou svou nabývají podobné hodnoty jako jiné cenové projevy moci státní, kterými lze buď plnění určitého výkonu vykonati nebo které zprošťují od jisté povinné dávky. [Na př. jako poštovní známky opravňující k určité dopravě, nebo jízdní listky k cestě po státních železnicích, nebo kolky, jimiž se platí jisté daně a poplatky, nebo potvrzení celní na zaplacené clo, nebo bonifikační listy, platí-li se na zboží vývozní premie, nebo restituční listy na vrácení daní při vývozu zboží do ciziny atd. Všemi těmito průkazy bylo by možno také platiti a někdy se jimi i platívá.]

Existence nesměnitelných papírových peněz, které nejsou v určitém ustáleném poměru k mezinárodním penězům (kovovým), jakož i jejich nesporná směňovací moc — moc kupní a platební, třebas byla všelijak proměnlivá, — ukazuje nejzřetelněji, jak v nejnovější době *platební funkce peněz silně ovládla a kterak vyniká nad ostatní funkce peněžité*. Proměnlivost hodnoty (ceny) autoritativních peněz není té skutečnosti nikterak zvláště na úkor; neboť dá se dokázati, že také hodnota všech mezinárodních kovových platidel je proměnlivá.

Je ovšem rozdíl mezi proměnami peněz papírových a kovových, ale rozdíl ten je pouze stupňový: Proměna hodnoty mezinárodních

peněz kovových není založena pouze a podstatně na projevech veřejné moci a na národohospodářských vztazích v jediném státu nebo v jedné říši, nýbrž na poměrech, které se týkají téměř všech zemí — (zemí, jež zavedly měnu zlatou), — a které při tom ani žádnou veřejnou mocí úplně ovládnouti nelze. — [Je totiž hodnota kovových peněz založena vedle toho, že jsou mezinárodním platidlem, také na těžení kovů — (zlata) — i na rozsahu a způsobech mezinárodních styků a směn, od kterých poptávka po kovu drahém a po kovových penězích vůbec jest odvislá.] Ale také cenu peněz papírových bylo a jest možno *vhodnými zařízeními* úplně upravovati podle ceny peněz kovových a tím tyto autoritativní peníze bylo lze přiblížiti k penězům látkovým t. j. k penězům, jichž platnost je *zároveň* určována hodnotou (cenou) látky, z které jsou zhotoveny (k penězům kovovým).

Peníze papírové nesměnitelné a číře autoritativní arci napařád byly vydávány v okamžitých rozpacích mocí veřejných a v jich neschopnosti opatřiti si a zároveň v oběhu udržeti dostatečné množství peněz látkových (kovových) k nutným platům. Za takových tísní byly původně papírové peníze míněny jako slíby (pokázky) na pozdější plnění penězi látkovými. Platební moc byla jim propůjčována jednak přijímáním jich k veřejným platům povinným, jednak i *nuceným oběhem* t. j. ustanovením, že jest nutno přijímatí je také při všelikých platech založených na soukromých smlouvách, při nichž nebylo výslovně vymíněno placení kovem, a pro které smluvníci mohou nebo musí po případě se dovolávati zakročování veřejného. [Někdy není ani dovoleno vymínovati soukromé platy penězi jinými nežli ve státních notálních penězích.]

Jelikož se tímto způsobem veřejné platy daly náramně lehkou vykonávati tím, že se potísknul a za platidlo prohlásil bezcenný papír, lákalo to pravidelně ke zneužití peněz těch. Lákadlo to v *těžkých rozpacích* státních dosud vždy vedlo k velikému i nadbytečnému rozmnožování papírových peněz daleko nad potřebu národohospodářsky nutného oběhu i *zvláště nad míru moci*, kterou stát v takových dobách tísně projevíti dovedl. Odtud také pravidelně bylo znehodnocení papírových peněz, které nad míru hojně byly vydávány. Dokladů pro to jest nadbytek od prvních dob, kdy se papírové peníze objevily až do časů nejnovějších.

Ale papírové peníze přece by mohly býti dobrým, ano do jisté míry dokonalejším platidlem nežli peníze látkové, kdyby se množství jejich dovedlo k přizpůsobení k poměrné jejich potřebě t. j. ke množství konaných i skutečně nutných platů a směn, kdyby přiměřeným množstvím oběžným cenou jejich se upravovala a kdyby hledělo se udržeti hodnotnou funkci jejich na poměrně stejné nebo jen málo proměnlivé výši; kdyby totiž asi totéž kvantum peněz dovedlo přibližně vyvážití i zjednali v různých dobách i na různých místech rovnomocná množství statků nebo rovnomocné kvantum lidských výkonů (služeb nebo funkcí). Kdyby se tedy dalo pravidelně za stejné množství papírových peněz nabýti v různých dobách přibližně stejného množství rovnomocných důležitých úkojů,*) byly by takové

*) Kdyby tedy totéž množství peněz znamenalo v podstatě také stejné důchody. Odtud i známé theorie o penězích a jich hodnotě na podkladě důchodů.

peníze ideálním měnidlem, byly by také dobrým měřítkem, spravedlivým a správným plativem, jakož i výtečným vyrovnavatelem úvěrních závazků a oprávnění.

Ale taková úprava oběhu *kterýchkoli peněz*, aby jich hodnota zůstávala poměrně stejnou, je nesmírně obtížna — *není snad ani možná pro měnivou povahu lidskou a lidských potřeb*. Požadavku neproměnlivé hodnoty nevyhovují vůbec žádné peníze ani peníze zlaté, které nejvýše mohou *v téže době* na různých místech míti přibližně stejnou — (společenskou, ale nikoli individuální) — hodnotu.

Za totéž množství zlata — (v dřívějších dobách to platívalo také o stříbře) — nelze dostatí v různých dobách ani *stejně* množství důležitějších druhů zboží ani totéž kvantum služeb: totéž množství zlata v různých dobách neznamena tedy stejný důchod. Tedy také zlaté peníze nejsou pořádnou neproměnlivou mírou ani nemohou býti ideálním platidlem, které by mohlo zaručiti podstatně stejné nebo rovnocenné plnění do budoucnosti, nebo které by minulé závazky vyrovnávalo spravedlivě přítomnými platy. Nelze tedy vůbec v různých dobách týmiž penězi vyznačiti stejné důchody, ba ani vždy pro touž dobu na různých místech.*)

Peníze jakékoli soustavy byly vždy a zůstanou snad pro všechny doby *nedokonalým* sociálním nástrojem pro směny, měření i vyrovnávání hodnot, jelikož lidé jim nijakým způsobem nemohou pojistiti stálosti a rovnosti hodnotné v různých dobách. Nelze tedy penězi vystihnouti ani zcela spravedlivého plnění minulých, přítomných nebo budoucích závazků navzájem, ani nelze jimi docíliti úplně poctivé směny, ani pojistiti řádné a bezpečné uchování hodnot pro příští časy, ani jimi udati spolehlivé stejné a rovnocenné důchody.

Proto peněžité systémy kterékoli nedovedou úplně bezvadně zastati ony funkce, ke kterým je společnost lidské určily, totiž:

1. nejsou statkem trvale stejné hodnoty;
2. nemohou býti úplně spolehlivým měřítkem hodnot a důchodů;
3. ani nejsou zcela spravedlivým měnidlem jejich;
4. ani nemohou býti správným plativem, neboť i kdyby se jimi mohla pro jistý okamžik řádně vystihnouti povinnost platební — (což již samo o sobě je nadmíru obtížným, ne-li nemožným úkolem) — postupem časovým změnila by se povinnost ta navzájem odehlyným vývojem jak peněžité hodnoty tak i hodnot, které se penězi mají nahraditi;
5. ani se penězi nedociluje spravedlivého vyrovnávání závazků úvěrních; proměnou hodnoty peněžité se nutně musí poškozovati buď věřitel nebo dlužník vzhledem k tomu plnění, které původně umluveno a zamýšleno bylo;

*) Různosti cen místních vyrovnají se zdokonalenou dopravou i zlepšenou technikou směňovací (arbitrážemi, úvěrem mezinárodním, uvolňovaným obchodem a j.). Ale to platí pouze o cenách zboží a služeb zastupitelných, t. j. pro všeobecnou společenskou potřebu upravených. Pro zboží a služby rázu individuálního není ani v týchž dobách stejné míry cenové (hodnotné). V tom smyslu jedině však je správné tvrzení *Liefmannovo*, že nelze hodnot měřiti a že peníze neměří vůbec hodnot. Pro *zastupitelné úkoje* jsou přece peníze *dosti* *přibližným měřítkem hodnoty* — *ovšem hodnoty společenské a nikoli individuální*.

6. ani z těchto všech důvodů již uvedených nelze penězi pořádně uschovávat hodnoty v nejistých dobách, ačkoli penězi látkovými (z drahých kovů) pro poměrně krátké doby jest aspoň přibližně takové uchování možné. Peníze autoritativní se k uchovávání hodnot na delší dobu vůbec nehodí, jelikož kromě možné veliké proměnlivosti své hodnoty ještě podléhají nebezpečí, že bývají nahražovány novými emisemi — (novými typy papírových peněz nebo novými notálními mincemi) — při čemž starší emise pozbývají platnosti.

Arci kdyby množství obíhajících papírových (a jiných autoritativních) peněz mohlo se přizpůsobiti oběhu hodnot tak, *aby stejné kvantum jejich dovedlo získati také přibližně stejné kvantum důležitých úkojů* — (nebo jinak řečeno rovnomocné důchody) — byla by taková ideální úprava jistě dokonalejší, nežli jak dovedou peněžité úkoly splniti kterékoli peníze látkové. Ale takového ideálně přiměřeného oběhu peněžitého nebylo lze dočísti dosud nijakým lidským zařízením.

Pro praktické účely v pokojných dobách nepříliš navzájem od sebe odlehlých *funkcionální* papírové peníze, pokud jsou hmotně v nějaké spojitosti s přibližně touž mírou lidských úkojů a pokud je obecná důvěra v moc, v platební spravedlivost a spolehlivost státu peníze vydávajícího, staly se mnohem pohodlnějším a oblíbenějším nástrojem nežli peníze látkové. Peníze papírové, když jsou zcela spolehlivě zaručeny (na př. nepochybnou směnou za drahý kov) bývají také ochotněji přijímány nežli látkové. Zásadně *úplně funkcionální peníze* — (tedy netkvící v hodnotě své látky) — zasluhovaly by předností proti všem penězům ostatním, kdyby je bylo lze tvořiti tak, aby jich hodnota byla jen málo proměnlivá.

Problem takových *správných funkcionálních peněz jest* — jak už to bylo vytčeno — *neřešitelným úkolem*. Zvláště nejsou možny takové peníze, pokud pokolení lidské jest rozlišeno v celky různých zájmů jakož i z příčin přílišné rozmanitosti a vrtkavosti lidských potřeb. Potřeby lidské mění se stále nejen vzhledem k svému množství nýbrž i co do jakosti. Naprostá nesměrnost i proměnlivost lidských potřeb znesnadňuje tedy měření úkojů a hodnot jejich, nevylučuje-li je zcela. Jisté způsoby úkojů a jich konkrétní míry, které některé době se jeví žádoucími a dostatečnými — (tedy také jisté výměry přiměřených existenčních důchodů) — mohou v příštích časech býti již nedostatečnými, nevyhovují již potřebám pozmeněným.

Takovým vývojem a proměnami hodnot selhává každé objektivní měřítko. Ani úplně stejné množství tožných úkojů — (na př. totéž množství stejných potravin nebo stejná míra oděvních látek téže jakosti, stejně zařízené obydlí, atd.) — *není touž hodnotou v různých okamžicích*. Kdybychom penězi chtěli měřiti stejné důchody, nenašli bychom ani pro ně spolehlivě stejného měřítka v různých dobách a na různých místech, neboť ani důchody stejných naturálních požitků nemají stejný význam v rozličných časech nebo na rozdílných místech.

Proto nelze ani určit, co by se dalo za stejnou hodnotu v různých dobách na různých místech a u různých lidí označiti. Tím znemožněno bývá každé spolehlivé měření a srovnávání hodnot zvláště v navzájem odlehlých dobách. Tedy pro měření hodnot peněžitých

v různých časech nelze najít v lidských proměnlivých vztazích nijak ustálené věcné opory. *Ideál neproměnlivé* (nebo jen nepatrué proměnlivé) *hodnoty peněžité jest tedy nedostižitelným cílem již pro samu lidskou vrtkavost.*

Z těch důvodů také *srovnávání cen peněžítých v různých odlehlých věcích (periodách) nemá ani nijakého pořádného smyslu.* Kilogram zlata nebo stříbra nabyl po delších dobách zcela jiné hodnoty a při tom také vzájemné poměry všech jiných hodnot současně se úplně pošinuly. Ceny zboží vyjádřené v penězích naznačujících určitou váhu drahého kovu (zlata nebo stříbra) po delších dobách jsou jistě spolu načisto nesrovnatelné, i nedá se zejména z těchto různých peněžítých cen nijak soudit na drahotu nebo láci dotyčných dob. Zvláště drahotu nelze posuzovati pouze dle cen některých třeba sebe důležitějších druhů zboží.*)

Mezinárodní peníze kovové (nyní takovými penězi mohou být i jen peníze zlaté) odvozují svou hodnotu jednak ze svého funkcionálního určení, kterým v nejčelnějších zemích veřejnou mocí byly prohlášeny všeobecným platidlem, jednak od užití, ležení a hodnoty své látky (zlata). Proti tomu autoritativní peníze nabývají své ceny pouze určením jisté veřejné moci a *hodnota látky není s nimi v nijaké souvislosti, nebo vůbec látkové hodnoty v nich není jako při penězích papírových.* Protože peníze papírové (*notae, noty*) jsou nejvýznačnějšími penězi autoritativními, lze vůbec autoritativní peníze látkové (při nichž hodnota látky je lhostejná) zvali podle *G. F. Knappa****) *notálními* (notálními mincemi). Takovými penězi notálními jsou mince drobné a stříbrné mince kurantní, které mívají *mnohem vyšší* cenu než jaká jest cena kovu (stříbra) v nich obsaženého. Scházějící hodnotu látkovou jim *odává vůle a moc státu* zrovna tak jako penězům papírovým!

Kovové autoritativní nebo notální peníze (mince) nerůzní se tedy svou podstatou nijak od peněz papírových. Obojí tyto peníze svou cenu odvozují toliko z moci státní, která jim platební způsobilost propůjčuje buď rázem mincovním nebo tiskem. Cena látky peněžité jest tak lhostejná, že na ni nikdo nepomýšlí, pokud ráz (nebo tisk)

*) Když na př. před staletími stála libra masa nebo chleba mnohonásob méně ve stříbrných penězích, sluší povážiti, že v oněch starých dobách bylo stříbro poměrně vzácnějším kovem nežli nyní, že gram stříbra (před objevením Ameriky na př.) snad měl dvacetinásobnou neb i vícenásobnou hodnotu než počátkem století dvacátého. Proto nelze říci, že by gram stříbra (nebo zlata) v 15. století značil stejnou hodnotu jako gram stříbra (nebo zlata) ve století dvacátém. Nelze ceny takto ve stříbře (nebo zlatě) vyjádřené v různých dobách vůbec navzájem měřiti.

Ale některé zboží bylo v 15. století přece ještě poměrně vzácnějším nežli stříbro, na př. v Evropě tropické plodiny a výrobky z nich (koření, tropické ovoce, třtinový cukr) nebo mnohé dnes všední zboží průmyslové (železné a jiné kovové náčiní a nástroje) nebo nyní zcela obvyklé látky textilní (bavlněné, hedvábné atd.). Tu by se nám jevilo obvyklé zboží v 15. století užívané velmi laciným jako tomu napařád bylo u všedních potravin domácích, kdežto nyní běžné a laciné zboží jako cukr, káva, bavlněné a hedvábné látky, ocelová pera, jehly, dokonalejší zbraně a mašinerie, množství jiných, nyní dosti všedních výrobků by se zdálo zase velmi drahým. Není potřebí příklady podobné hromaditi, aby *přímá pošestilost* pouhého povrchního historického srovnávání peněžítých cen *pro jednotlivé druhy zboží* náležitě vynikla.

**) „Die staatliche Theorie des Geldes“.

peněžité trvá, a že nemůže, hodnota látková býti dostatečnou náhradou, kdyby jich peněžitý ráz (tisk) pomínil. *Zničený papírový peněz zrovna jako roztavená stříbrná kurantní nebo drobná mince pozbývá ceny a rozdíl ztrát při peněžích papírových proti ztrátám při roztavených mincích notálních jest pouze stupňový, nikoli zásadní.* (Ztráta ceny při zničeném papírovém penězi jest úplná, kdežto při roztavené minci notální vzhází ztráta sice pouze částečná, ale přece tak veliká, že hodnota látková není za ni nijakou náhradou, pravidelně ani přibližnou náhradou.)

K osvětlení toho, že podstata notálních mincí je táž jako peněz papírových, stačí doklady pro látkovou hodnotu opravdu (před válkou) kolujících notálních mincí v jednotlivých zemích.

Na př. *americký stříbrný dolar váží 412½ grs (grains) hrubého či 371¼ grs ryzího stříbra.*)* Cena stříbra počátkem r. 1914 (před světovou válkou) byla asi 24 d (pence) za 1 oz standard (. j. jakosti ²²²/₂₄₀). Když podle anglických mincovních zákonů 934½ d = 1 oz standard zlata (jakosti ²²/₂₄) a když podle mincovních zákonů Spoj. Států 1 zlatý americký dolar váží 25·8 grs zlata hrubého nebo 23·22 grs zlata ryzího, dostaneme pro hodnotu stříbra, obsaženého ve stříbrném dolaru, tento řetězec:

x dolarů	stříbro v raženém 1 dolaru stříbrném
1	371¼ grs ryzího stříbra
480 grs	1 oz ryzího stříbra
222 oz	240 oz standard stříbra
1 oz	24 d
934½ d	1 oz zlata standard
24 oz	22 oz ryzího zlata
1 oz	480 grs ryzího zlata
23·22 grs	1 dolar zlatý

a z něho vyjde pro cenu stříbra v raženém stříbrném dolaru:

$$\begin{aligned}
 x &= \frac{371\frac{1}{4} \cdot 240 \cdot 24 \cdot 22 \cdot 480}{480 \cdot 222 \cdot 934\frac{1}{2} \cdot 24 \cdot 23 \cdot 22} = \frac{371\frac{1}{4} \cdot 240 \cdot 22}{222 \cdot 934\frac{1}{2} \cdot 23 \cdot 22} \\
 &= \frac{41\frac{1}{4} \cdot 80 \cdot 11}{111 \cdot 311\frac{1}{2} \cdot 2 \cdot 58} = \frac{13\frac{3}{4} \cdot 80 \cdot 11}{111 \cdot 311\frac{1}{2} \cdot 0 \cdot 86} \\
 &= 12100 : 29735 \cdot 79 = 0 \cdot 40692
 \end{aligned}$$

tedy při udané tržní ceně stříbra (za 1 oz standard = 24 d), mělo stříbro obsazené v 1000 stříbrných dolarech cenu pouze 406·92 dolarů zlatých. Ovšem ustanovením zákona platily stříbrné dolary zrovna tolik co zlaté, ale jen potud, pokud byl na nich zřetelný ráz Spojených Států.**)

*) 1 oz (ounce) má 480 grs váhy trojské, při čemž 1 oz = 31·1035 g, tedy 10 grs = 648 mg asi.

**) Tytéž poměry platily také pro stříbrné mince ostatních států. Stříbrný zlatník rakouský vážil 11·111 g ryzího stříbra (tedy 90 zlatníků váží 1 kg ryzího stříbra). Jestliže podle zákonů o korunové měně rakouskouherské 1 kg ryzího zlata = 3280 K (a před světovou válkou měly všechny rakouskouherské peníze přibližně takovou cenu ať to byly peníze papírové nebo stříbrné nebo jiné drobné) a když současně 1 oz standard stříbra = 24 d, vypočetla se cena stříbra v jednom stříbrném zlatníku řetězcem:

x K	stříbro ve zlatníku stříbrném	
90	1000 g stříbra ryzího	
222	240 g standard stříbra	
31·1035	1 oz " "	
1	24 d " "	
934 ¹ / ₂	1 oz standard zlata	
24	22 oz ryzího zlata	
1	31·1035 g	
1000	3280 K	

$$x = \frac{24 \cdot 22 \cdot 3280}{9 \cdot 222 \cdot 934\frac{1}{2}} = 0,92754 \text{ K,}$$

čili stříbro v 1000 stříbrných zlatnicích rakouskouherských mělo ceny jen 927,54 K, ačkoli podle zákonů měnných napořád 1000 stříbrných zlatníků platilo 2000 K! [Tedy hodnota stříbra ve stříbrném zlatníku činila jen 46,28% jeho skutečné platnosti.]

Ještě větší odchylka jevila se při stříbrných pětifrancích francouzských (belgičských, švýcarských nebo italských). Stříbrný pětifrank váží 25 g stříbra hrubého = 22¹/₂ g stříbra ryzího. Když 1 oz standard stříbra = 24 d a podle francouzského mincovního zákona 9 g ryzího zlata = 31 frs, byl pro cenu stříbra v pětifranku stříbrném platný řetězec:

x frs	stříbro v pětifranku stříbrném	
1 pětifrank	22 ¹ / ₂ g ryzího stříbra	
222	240 g standard stříbra	
31·1035	1 oz " "	
1	24 d " "	
934 ¹ / ₂	1 oz standard zlata	
24	22 oz ryzího zlata	
1 oz	31·1035 g ryzího zlata	
9	31 frs	

$$x = \frac{22\frac{1}{2} \cdot 240 \cdot 22 \cdot 31}{222 \cdot 934\frac{1}{2} \cdot 9} = 1,9724 \text{ frs.}$$

Tedy ve 200 pětifranků stříbrných (= 1000 frs) mělo stříbro ceny pouze 394,48 frs (při tržní ceně 1 oz standard za 24 d), kdežto podle zákona platilo 200 stříbrných pětifranků 1000 frs.

Ještě méně platilo stříbro v mincích drobných. Tak anglický shilling obsahuje jen tolik stříbra, že z 1 oz standard stříbra razí se 5¹/₂ shillingů. — Když tedy 1 oz standard stříbra stála 24 d, byla cena stříbra v shillingu (v drobné minci dle zákona anglického) dána řetězcem:

x d	stříbro v 1 sh	
5 ¹ / ₂ sh	1 oz stříbra standard	
1	24 d	

$$x = 24 : 5\frac{1}{2} = 48 : 11 = 4\frac{4}{11} \text{ d,}$$

kdežto podle zákona platí shilling 12 d. Stříbro shillingu mělo jen 36⁴/₁₁% zákonité ceny.

Podobně tomu je i v jiných mincích drobných. Na př. stříbra v rakouskouherské koruně bylo 5 g hrubého = 4,175 g ryzího. Tedy při tržní ceně stříbra 24 d = 1 oz standard stříbra, jak byla před válkou, stálo by stříbro v koruně podle výpočtu řetězcem:

x K	stříbro 1 koruny (mince drobné)	
1	4,175 g ryzího stříbra	
222	240 g standard stříbra	
31·1035	1 oz " "	
1	24 d " "	
934 ¹ / ₂	1 oz standart zlata	
1 oz	31·1035 g standard zlata	
24	22 g ryzího zlata	
1000	3280 K	

$$x = \frac{4,175 \cdot 240 \cdot 22 \cdot 328}{222 \cdot 934\frac{1}{2} \cdot 100} = 0,34852.$$

Tedy v 1000 korunách stříbrných byla cena stříbra 348,52 K (při ceně 1 oz standard stříbra za 24 d), ačkoli podle zákona platily 1000 K.

Kdyby se však stříbrné dolary roztavily a tak se smazala na nich vůle státní moci, měly by jen cenu stříbrné látky, jež bezprostředně před světovou válkou se rovnala pouze 40·7% té ceny, kterou podle ustanovení státního měly.

Jest zřejmé, že nikdo nechtěl tak nízkou cenu stříbra, obsaženou v kurantních nebo drobných mincích stříbrných (ve stříbrných dolarech, pětifrancích, zlatnicích rakouskouherských nebo ve stříbrných korunách, pětikorunách, francích, stříbrných markách, stříbrných rublech atd.) uplatňovati, nýbrž že u nich rozhodovala mnohem vyšší cena, kterou stát svou mocí jim vtiskl.*)

Zcela jinak jest tomu však při zlatých mincích *mén opravdu zlatých*. Hodnota jejich jest táž nebo přibližně táž jako cena zlata v nich obsaženého. Tak *zlatý dvacetifrank* má váhy ryzího zlata $= 20 \cdot \frac{1}{31} = 180 : 31 = 5\cdot80645$ g a přibližně za tu váhu zlata bylo vždy možno v kterýkoli okamžik za dob mírových dostati 20 frs a naopak zase za 20 frs kterýchkoli peněz francouzských (i autoritativních) bylo lze pravidelně dostati přibližně asi 5·806 g ryzího zlata.

Peníze notální ať papírové, ať kovové jsou tedy povahy čistě autoritativní; jich cena jest jediné mocí státní diktována, mocí ovšem přímo uznávanou jen v mezích vlastního státu. Ale moc ta sociálními styky mezinárodními uplatňuje se také v cizině a za hranicemi toho státu, který autoritativní peníze vydává. Pokud stát při tom své mocí nijak nezneužije, lze cenu tu udržeti na jisté výši, ano lze ji udržeti v souhlasu s cenou drahého kovu mezinárodní platnosti — totiž s cenou zlata, na jaké ji stát stanovil. Ovšem musí býti tato ustanovení také tak účelně prováděna, aby se cíle toho dosáhlo.

Příklady takových autoritativních měn udržovaných souhlasně se stavem měn zlatých byly po dlouhé doby měna východoindická anebo rakousko-uherská korunová měna před světovou válkou. Příklady autoritativních peněz notálních stříbrných, ať kurantních, ať drobných i peněz papírových jsou známy z měn všech — zlatých i nezlatých — bez rozdílu. Jejich souhlas s cenou mincí zlatých je udržován praktickými ustanoveními všech měn čistě zlatých, neb i měn takových, které jakýmkoli způsobem zaručily přibližnou shodnost jejich ceny s penězi zlatými.

Cena notálních peněz jest tedy *čistě funkcionální*. Stát jim určitou cenu uděluje rázem nebo vtisknutím své vůle. Tedy tyto funkcionální peníze jsou statky čistě z ustanovení sociálního a mimo tuto svou sociální platnost buď vůbec statkové povahy nemají — jako peníze papírové —, nebo pokud by takovou statkovou povahu měly, nepřichází v nich (a nesmí beze škody ani přijíti) nijak k praktické platnosti. Cena takových notálních peněz, materiální povahu statkovou majících, je nepoměrně vyšší nežli cena hmoty (látky), z které peníze ty zhotoveny byly. Zničením funkce peněžité (zničením peněžitého rázu) pozbývají mince notální zrovna tak hodnoty, jako kdyby se

*) Cena stříbra by se jen tehdy mohla v mincích těch uplatniti, kdyby měna státu silně se znehodnotila, kdyby se stala na př. papírovou a stát nemohl svým obíhajícím penězům dodat ani udržeti vyšší hodnotu, než jakou by mělo stříbro. Tak to nastalo skutečně za války!

zničily čistě jen funkcionální peníze (papírové). *Rozdíl ve ztrátě hodnot je pouze kvantitativní, nikoli kvalitativní.*

To pozná se z příkladů o někdejší ceně stříbrných mincí notálních a ceně stříbra v nich obsaženého:

Když někdo na př. zničil 10.000 dolarů *v papírových bankovkách*, byla jeho ztráta zrovna taková, jako když roztavil 16.860 dolarů *stříbrných* (jestliže tehdy tržní cena stříbra totiž byla 24 d za 1 oz stříbra standardového). Měloť stříbro, obsažené v 16.860 dolarech stříbrných při uvedené tržní ceně stříbra pouze cenu 6860 dolarů (16.860 po 0.40692 jak bylo dříve vypočteno); tedy ztráta roztavením 16.860 dolarů činila by 16.860 — 6860 = 10.000 dolarů zrovna jako ztráta spálením 10.000 dolarů v bankovkách.*)

Zničení rázu na notálních mincích je tedy těže povahy jako spálení nebo jiné zmaření papírových peněz (pouze je kvantum peněz k tomu zničení použitých jiné). *Dolary zlaté však roztaveny podržují přibližně stejnou cenu jako neporušené dolary ražené.*

Na prvý pohled by se tedy mohlo zdáti, že cena zlata je neodvislá od sociální moci států a že hodnota zlatých peněz se odvozuje pouze od látkové (hmotné) povahy zlata samého. Peníze notální mají svou cenu ovšem pouze ze sociálních ustanovení, ale ani peníze zlaté nejsou těchto vlivů prosty. Že roztavením zlatých mincí se cena zlata (tržní) neliší od jejich ceny platební, to jest pouze vyjádřením mathematické samozřejmosti, jest pouze identickou rovnicí, která se zákonnými ustanoveními ve všech těch státech zachovává, jež zavedly zlatou měnu.

Zákony o platnosti zlatých peněz stanoví totiž na př., že zlatý 1 fr = 0.29032 g ryz. zlata nebo že 1 koruna skandinávská = 0.40323 g ryz. zlata, 1 dolar zlatý = 23.22 grains ryz. zlata atd. Tato zákonná ustanovení se udržují všude aspoň potud, že za stanovenou váhu zlata ryzího dostane se vždy určené kvantum peněz a zlato se všude tak cení, že se nikdy státní mocí neodmítá i ochotně za stanovenou cenu přijímá. Tím má zlato určitou svou cenu pojištěnu a zabezpečenu právě pevnými zákonnými sazbami.**)

Tedy neproměnlivost ceny zlata (ve zlatých měnách) jest pouze výrazem zákonem stanovené a skutečně splňované identity, že na př.

$$20 \text{ frs} = \frac{1000}{155} = 6.4516 \text{ g zlata hrubého} = 5.8064 \text{ g zlata ryzího} = 20.0.29032 \text{ g, jak to stanoví mincovní zákon francouzský (nebo švýcarský atd.); analogicky jest tomu podle ostatních mincovních zákonů. Jestliže tedy 1 oz standardového zlata stála v Londýně — (před světovou válkou napařad) — } 934\frac{1}{2} \text{ d (= } \pounds 3, 17, 10\frac{1}{2}) \text{ přibližně stejně,}$$

*) Prakticky by spálení bankovek nemusilo způsobiti po případě nijaké ztráty patrné, kdyby se znala čísla zničených bankovek a vlastník jich by úplně nepochybně prokázal zmar jejich. Za roztavené stříbrné dolary by za žádných okolností se nedostalo více nežli tržní cena stříbra.

**) Za světové války zlato se ovšem z válčících zemí uchýlovalo do zemí neutrálních a dočasně přepřínal se jim tam peněžítý oběh. Proto neutrální cedulové banky nerady směňovaly zlato za své bankovky, které proti zlatu nabyly ceny o něco vyšší. Ale rozdíl ty byly přece jen nepatrné a zlato lze *pravidelně* vždy dobře zpeněžit, že se odevzdá mincovnám k ražení, které za ně vyplatí zákonem stanovenou cenu po srážce ražebného.

bylo to jen výrazem stejninu stanovené mincovním zákonem anglickým. [Podle toho zákona ze 40 *troy ů* = 480 *troy oz* standardového zlata se razí 1869 £ = 448560 *d* čili 1 *oz* = $\frac{448.560}{480} = 934\frac{1}{2}$ *d*, což je zase stejninou, již se vlastně vyjadřuje váha *penny* (*d*) nebo libry sterlingu (£) ve zlatě.]

Ale s notálními penězi je to ovšem jiné. Jich cena se nestanoví nikdy podle ceny látky, z které jsou zhotoveny, tedy není určována cenou papíru nebo cenou stříbra, nebo cenou niklu, mědi, bronzu nebo jakýchkoli kovových slitin, z nichž se razí. Cena notálních peněz v měnách zlatých jest určována pouze podle ceny zlata (zlatých mincí). Stanoví se, že jistá váha mince v kovu (ve stříbre nebo v jiné kovové slitině) nebo jistý tisk na papíru budou přijímány za určitou váhu zlata buď neraženého nebo obsaženého v určité zlaté minci. Pokud se tak děje přesně podle ustanovení platných ve zlaté měně, pokud totiž jest možno kdykoli vyměnit za takové notální peníze ustanovené množství mincí zlatých, nebo pokud lze za ně aspoň dosti přibližně toto určité množství zlata dostat, mají ony notální peníze cenu takovou, jaká jim podle zákonů o platidlech bývá přiručena.

V takových případech lze mluvit, že je měna zlatou. Ona rovnice, která na př. udává, že 1 dolar = 23·22 *grs* ryz. zlata (= 25·8 *grs* zlata hrubého), je pak oboustranně zachována, že nejen za 23·22 *grs* ryz. zlata se dostane 1 dolar, nýbrž i naopak že za 1 dolar v jakékoli podobě (ať zlatý nebo stříbrný nebo v drobných mincích nebo papírový) lze dostat vždy aspoň přibližně 23·22 *grs* ryzího zlata. Notální peníze tedy za takových poměrů odvozuji svou cenu od ceny zlata. Ale tato cena zlata přece není neodvislá od sociální vůle lidské vůbec, jelikož zlato nabyvá zároveň hlavně hodnoty své odtud, že se stalo všeobecným platidlem mezinárodním.

Zlaté peníze mohou nabyti ceny větší než peníze notální v těch státech, které notálních platidel vydaly příliš mnoho a nepečují o to, aby se v pevných poměrech stále mohly směňovati za určitou váhu zlata buď neraženého nebo za určité mince zlaté. Pravíme pak, že zlaté peníze výše ceněné mají *agio*, které se udává v procentech platných peněz notálních. Na př. ve Španělsku původně zamýšleli míti touž jednotku peněžní jako ve Francii. Nazvali ji *pesetou* = 1 franku = 0·29032 *g* zlata ryzího. Ale peset stříbrných i papírových kolovalo tolik, že cena jejich byla značně menší nežli cena franků. Když tedy koncem 19. století bylo na př. 100 frs = 160 peset, pravilo se, že mělo zlato ve Španělsku (zlaté pesety) 60% *agio*.

Zlato lze ovšem v zemích s měnou zlatou směniti vždy za určité množství notálních peněz a není příkladů, že by které státní pokladny zlato nebo zlaté mince při placení vůbec odmítaly. Proto nikdy zlato nemůže a nemohlo míti menší ceny než zákonné platidlo jiné, které je zastupovalo.

Že jisté zákonné platidlo — (notální peníze) — přesáhne hodnotu látky (kovu), z které (kterého) je zhotoveno, pro to jsou ovšem nespočetné doklady. To bývá při všech druhích notálních peněz, když stát látku notálních peněz — (stříbro, nikl, měď, bronz atd.) — nepřipouští

k výměně za platidlo zákonné. To ovšem nastalo také tenkrátě když takové (později notální) kovové peníze měly původně třebas i agio proti penězům papírovým.

V Rakousku, v Rusku, ve Španělsku (a také v jiných zemích) měly stříbrné peníze agio proti penězům papírovým po dlouhé doby. V Rakousku na př. od 1848—1879 a v Rusku skoro až do posledních desetiletí minulého století. Ale když v letech 1871—1880 stříbro v mnohých státech bylo zbaveno své měnné povahy peněžité (když přestalo býti všeobecným mezinárodním platidlem), kleslo tak silně ve své ceně, že r. 1879 náhle cena rakouských papírových (a jiných notálních) peněz očividně byla vyšší nežli cena stříbra ve zlatníku obsažená. Když pak státní finanční správy rakouská i uherská odmítaly v důsledcích toho přijímati stříbro jim nabízené, aby z něho razily zákonné platidlo (stříbrné zlatníky), nabyla cena rakouských papírových zlatých nepoměrně vyšší ceny, nežli zač bylo na trhu prodáváno stříbro, obsažené ve stříbrném zlatníku.

Neodvislost hodnoty zlata od autoritativních ustanovení státních mocí, které skutečně udržují měnu zlatou, jest pouze zdánlivá, jak už to bylo naznačeno. Tkví tato zdánlivá neodvislost v tom, že stát vždy za určitou váhu zlata vydává platidlo zákonné určité výše a naopak se stará, aby toto platidlo bylo také honorováno stále stejnou váhou zlata. Hodnota zlata není však při tom neproměnná, nýbrž mění se neustále a to zvláště také tím, že je a jak dalece je právě uznáváno za platidlo ve většině zemí světových.

Kdyby zlaté peníze pozbyly své mezinárodní různými státy jim propůjčované platební moci, jistě by nynější hojné těžení zlata se projevilo značným poklesnutím jeho ceny, jako se to přihodilo stříbru, ačkoli jeho výtěžků rozhodně poměrně méně přibývalo nežli výtěžků zlata. U zlata největší část jeho hodnoty, jeho potřeby a poptávky, nikoli nespočívá snad v tom, že se ho užívá za ozdoby a v průmyslu (zlatnickém, chemickém, polygrafickém, dentistickém a jiném), nýbrž zvláště v tom, že je hledaným kovem ve službách peněžních. Ze zlata lze každou chvíli nadělati peněz mezinárodní všeobecně uznávané platnosti a právě z toho důvodu ve všech společnostech lidských stalo se především nepochybným *funkcionálním statkem peněžitým*. Kdyby se mu tato funkce peněžítá vzala, pozbylo by jistě největší části své dřívější i nynější vysoké hodnoty.

Tedy je jistě hodnota zlata především podmíněna sociálními jeho úkoly peněžními a je velmi účinně zvyšována i stupňována autoritativními mocemi státními, které mu přiřkly funkci platební. Jelikož tato jeho funkce platební byla uznávána buď výslovně nebo fakticky od dávných historických dob, zdálo se, jakoby zlato mělo svou hodnotu pouze ze své látky odvozenou. Ale pouhá látková hodnota zlata bez peněžní funkce byla by omezena na jeho užívání k ozdobjnému přepychu a na poměrně skrovné upotřebení v různém průmyslu, i nebyla by při nynějším poměrně hojném těžení ani zdaleka tak vysoká, jakou jest, když je *zlato zároveň všeobecným mezinárodním platidlem.**

*) R. Liefman v citovaných už spisech a pojednáních upírá penězům zlatým (nebo stříbrným ve stříbrných měnách) jakoukoli vlastní hodnotu; vůbec popírá,